

DE WEG

Onder de Boom van de verlichting zat
Siddhārta, toen de schande ontsluiert was
van ouderdom, van ziekte, en van dood.

Ātman zag hij, elk mens voorbij; het Licht
ging schemeren in een ledig vergezicht,
een glimlach lichaamloos achter het Rad.

Maar daar zij licht, daar weze hemel, zee,
licht dag, nacht duister, aarde, spruitend gras,
bomen met zaad, tot bakens lichten groot
en kleine, wemelende zielen, paarsgewijs,
vogels gevleugeld, kruipend dier, wild, vee.
En al het kruid zij man en vrouw tot spijs.
In 't zweet uws aanschijns eet gij brood.

Christine D'haen

Uit: *Innisfree*, 2007.

D E SLEUTEL

“DE WEG” VAN CHRISTINE D’HAEN

PAUL CLAES

Carae memoriae Christinae

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Een gedicht van tweemaal drie plus zeven verzen, een averechts sonnet, één vers te kort, met rijmen die elkaar lang zoeken en ten slotte toch vinden: *De weg* van Christine D’haen.

Het gedicht staat in de bundel *Innisfree*. Die titel verwijst naar Yeats’ *The Lake Isle of Innisfree* (1892), waarin de ik-figuur vrede hoopt te vinden op een eilandje in een Iers meer. De gedragen aanhef “I will arise and go now, and go to Innisfree” zinspeelt op de parabel van de verloren zoon: “Ik zal opstaan en tot mijn vader gaan” (Lukas 15:18). Zoals de zoon uit de evangelietekst wil de ik-figuur een andere weg gaan dan de “roadway” die hij tot nu toe heeft gevolgd.

De Vlaamse dichteres spreekt evenals de Ierse dichter over een dubbele weg: een weg naar binnen en een weg naar buiten. Een aantekening verklaart de titel: “De juiste weg is Boeddha, de verlichting, plus Bodhisattva, het zich wenden tot de wereld om haar te helpen”.

Iedere boeddhist volgt het pad van de verlichting. Zijn voorbeeld is Siddharta Gautama. Voor deze Indische koningszoon werden de schaduwzijden van de wereld lang schroomvallig verborgen gehouden. Pas toen hij kort na elkaar een oude, een zieke en een dode man ontmoette, werd hij zich bewust van de vergankelijkheid, de ellende en de zinloosheid van het bestaan. Hij gaf zijn weelderige leven op en trok zich zes jaar terug in de wildernis. Gezeten onder de gewijde vijgenboom kwam hij op een ochtend tot de verlichting die hem tot Boeddha maakte.

De verlichte begreep nu dat alle leed op de wereld ontstaat door zich krampachtig vast te klampen aan het bestaan: alleen wie zijn levenswil opgeeft, ontsnapt aan de

noodlottige kringloop van de wedergeboorten. Hij twijfelde een tijdlang of hij dat inzicht voor zichzelf zou houden, maar werd ten slotte bewogen door medelijden met zijn evenmens. Na zijn volgelingen het pad van de verlichting gewezen te hebben, vond hij zelf op zijn tachtigste de inwendige vrede in de dood.

De dubbele beweging naar binnen en naar buiten keert terug in de geschiedenis van het boeddhisme. Na het Kleine Pad (Hinayana), dat de persoonlijke verlichting nastreeft, komt het Grote Pad (Mahayana), dat is gericht op de bevrijding van alle mensen. Tegenover de Boeddha “Verlichte” staat nu de Bodhisattva “Wezen van verlichting”. Hij ziet af van zijn persoonlijke verlossing om anderen te redden. Boven Nirvana, het uitdoven van alle streven, verkiest hij Samsara, de kringloop van de wedergeboorten.

De eerste strofe van dit gedicht onthult de tragische realiteit van Samsara. Tijdens zijn meditatie zit Siddharta onder de bodhi, de boom van de verlichting. Zijn confrontatie met ziekte, ouderdom en dood ontsluit de maya, de schone schijn van de zintuiglijke wereld.

De tweede strofe toont het sublieme visioen van Nirvana. De Verlichte ziet zijn ware Zelf: het Atman dat als oorsprong van alle dingen elke dualiteit overstijgt. Hij is nu “elk mens voorbij”: hij heeft geen oog meer voor de ander en verliest zelfs zijn persoonlijkheid. Voor zijn naar binnen gerichte blik schemert het Licht als in een “ledig vergezicht”: een paradoxale verbinding van afwezigheid en weidsheid. Achter het Rad (Chakra) van geboorte en dood, het symbool van Samsara, verschijnt een “glimlach lichaamloos”. Subject en object versmelten: de glimlach van de Boeddha valt samen met het dagende Licht.

Daarna volgt in dit pseudo-sonnet de omslag. Een tweede weg tekent zich af. Het Licht van Boeddha wijkt voor het licht van de Bijbel. De zeven verzen van de derde strofe herschrijven de zeven dagen van de schepping. Wie het boek Genesis in de Statenvertaling erbij neemt, kan zien hoe spits het gedicht met de letter van de Schrift speelt.

De Bijbel vertelt hoe God in een week alles schept en de mens tot hoeder van de wereld maakt. Deze nieuwe versie van het scheppingsverhaal noemt God niet uitdrukkelijk. Zoals in het begin van het Johannesevangelie verschijnt hij alleen als het Woord dat alle dingen doet ontstaan.

Op de eerste dag van de schepping laat God het licht worden: Fiat lux “Daar zij licht”. Een groter contrast met de boeddhistische Verlichting is niet denkbaar. Terwijl de Boeddha ten langen leste een Licht ziet verschijnen door het opgeven van de wil, laat de Schepper het licht in den beginne ontstaan door een bewuste wilswaard.

De wereld die door het Nirvana tot een “ledig vergezicht” was herleid, wordt hier stelselmatig weer opgebouwd door woorden van God. Op de tweede dag schept hij de hemel en scheidt hij zee en aarde (“daar weze hemel, zee [...] aarde”). Op de derde dag laat hij de planten ontstaan: gras, kruiden, bomen en zaad (“spruitend gras, bomen

met zaad”). Op de vierde dag plaatst hij zon en maan als twee grote lichten aan het uitspansel om dag en nacht te scheiden: “tot bakens lichten groot”.

Op de vijfde dag scheidt God de dieren van het water en de hemel. Het gedicht noemt de vissen “kleine, wemelende zielen” met een reminiscentie aan de Statenvertaling: “Dat de wateren overvloediglijk voortbrengen een gewemel van levende zielen” (de nieuwe Bijbelvertaling spreekt hier niet van zielen, maar van wezens). De “vogels gevleugeld” zijn een variant op “gevleugeld gevogelte”. De term “paarsgewijs” staat niet letterlijk in de grondtekst, maar God geeft de vogels en vissen wel de opdracht zich te vermenigvuldigen.

Op de zesde dag ontstaan de dieren van de aarde (kruipdieren, wild en vee) evenals de mens. Het gedicht vermeldt de schepping van de mens niet expliciet, maar suggereert die in het voorlaatste vers met “man en vrouw”. Ten slotte maakt God de mens tot heer van de schepping: “Ziet. Ik heb ulieden al het zaadzaaiende kruid gegeven, dat op de ganse aarde is, en alle geboomte, in hetwelk zaadzaaiende boomvrucht is; het zij u tot spijsze!” Het lange Bijbelvers wordt een regel van tien eenlettergrepige woorden: “En al het kruid zij man en vrouw tot spijs.”

De zevende dag is de dag waarop God uitrust van zijn scheppingswerk. Die rust wordt de mens niet gegund: hij zal moeten zwoegen voor zijn brood. Het slotvers verwijst naar Gods veroordeling na de zondeval: “In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten, totdat gij tot de aarde wederkeert” (Genesis 3:19). De dichteres beschouwt Gods woorden kennelijk meer als een opdracht dan als een straf. Door de wereld te bewerken wordt de mens tot medeschepper.

De weg wijst in twee tegenovergestelde richtingen: in de zielsvervoering wendt de mens zich van de wereld af, in de lichamelijke arbeid buigt hij zich naar de aarde toe. Moeten wij een keuze maken?

In het evangelieverhaal (Lukas 10:38-42) beklagt Martha van Bethanië zich bij Jezus dat haar zuster Maria liever zit te luisteren naar zijn woord dan haar in het huishouden te helpen. Beide zusters worden later emblemen van de *via activa* en de *via contemplativa*: de weg van de bedrijvigheid en die van de aanschouwing. Daad en droom vullen elkaar aan als dag en nacht. Adam is Siddharta en Siddharta Adam.